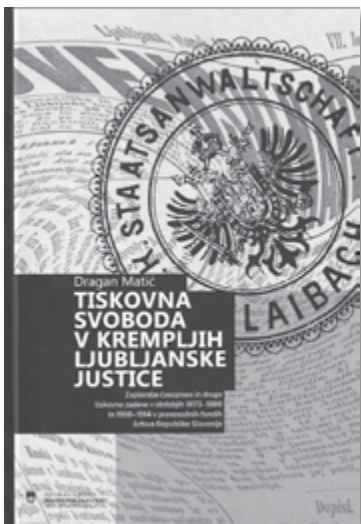

**Dragan Matić, Tiskovna svoboda v krempljih
ljubljske justice: zaplembe časopisov in druge
tiskovne zadeve v obdobjih 1873–1889 in 1908–1914
v pravosodnih fondih Arhiva Republike Slovenije.
Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2023, 336 str.**

Hrbtenico knjige *Tiskovna svoboda v krempljih ljubljanske justice* avtorja dr. Dragana Matića predstavlja podrobna klasična zgodovinska analiza fondov iz Arhiva Republike Slovenije, ki vsebuje opise cenzurnih postopkov v deželi Kranjski (fond Deželno sodišče v Ljubljani – SI AS 307, fond Državno tožilstvo v Ljubljani – SI AS 351) za obdobje od 1873 do 1918. Vendar ne gre zgolj za pregledno delo orientacijskega in arhivsko-preglednega značaja, ampak za podrobno analizo vseh obravnavanih primerov cenzure z vsem znanstvenim aparatom in dodatnimi viri s pripadajočo aktualno znanstveno literaturo, ki daje delu historiografsko-znanstven značaj. Medtem ko kazalo monografskega dela na prvi pogled deluje nekoliko preveč preprosto in pregledno, pa podrobno

branje odkriva nesluteno kompleksnost zgodovinskega fenomena cenzure, ki jo lahko razumemo samo v skrbno opisanem zgodovinskem kontekstu. To nalogo avtor dela opravi z odliko. Za njegov narativni slog je značilno sicer nekoliko pretirano citiranje odstavkov, po drugi strani pa gre za pisateljski mehanizem, ki daje historičnim akterjem glas in možnost, da sami povedo svojo zgodbo. Obsežne citate avtor uravnoteži z jasnimi opisi dogajanja in interpretacijo, ki zaokroža preteklost v svoji zapletenosti.

V uvodu avtor nekoliko preveč sumarno, a vseeno jasno in povedno opredeli pristojnosti Državnega tožilstva v Ljubljani in Deželnega sodišča v Ljubljani v cenzurnih postopkih. Več prostora nameni opisu pravnopolitičnega okvira, posebej pa se posveti zanimivemu razmerju med subjektivnim in objektivnim postopkom na sodišču v primerih cenzuriranja. Tiskovni zakon je poleg subjektivnega postopka (pred porotnim sodiščem z možnostjo zagovora) omogočal tudi objektivni postopek (odločanje za zaprtimi vrati brez možnosti zagovora). Drugi, ki je bil v začetku predviden zgolj za izjeme, je postal v avstrijski cenzurni praksi absolutno pravilo, saj je elegantno obšel obravnavo pred poroto, ki je obtožence pogosto oprostila.

V prvem poglavju avtor obravnava obdobje »konfiskacijskega ministrstva« Lasser-Auersperg (1873–1878), vlade, ki je bila slovenski politiki izrazito nenaklonjena. Gre tudi za obdobje razmaha slovenskega časopisja, Ljubljana pa je z ustanovitvijo katoliškega *Slovenca* in preselitvijo *Slovenskega naroda* v Ljubljano pridobila značaj

slovenskega medijskega centra. V tem obdobju so oblasti pogosto plenile slovenske časopise. Avtor živopisno opisuje primere cenzure in tudi strategije cenzuriranih uredništev, med katerimi je še zlasti zanimiva metoda »slamnatih urednikov«. Za raziskovalca habsburške politike in političnih diskurzov je deskripcija posameznih primerov izjemno pomembna.

Drugo poglavje knjige obravnava Taaffejevo dobo (1879–1889), ko se je slovenska nacionalna politika vsaj načeloma združila v slogaštvu in podpirala vlado, za kar je dobila določene koncesije. Kljub temu je trajalo nekaj let, da se je politični veter obrnil. V tem obdobju se je plenjenje časopisov zmanjševalo, oblasti so pričele cenzurirati tudi nemške liste, čeprav omejevanje slovenskih ni prenehalo. Razočaranje nad Taaffejevo vlado je pripeljalo do več cenzurnih postopkov, slovenski časopisi so bili razočarani nad sodelovanjem z vlado, tematizirali so slovenščino v sodnem poslovanju, »žalili« so pravosodne organe. V tem obdobju so imela tožilstva težave pri izvajanju zaplemb časopisov – njihovi ustvarjalci so jih pogosto »na črno« razpečevali po hišah in lokalih. Časopise so plenili tudi zaradi žalitev tujih vladarjev. Leta 1888 je tožilstvo zaplenilo *Slovenski narod* zaradi žalitev srbskega kralja Milana Obrenovića, ki je opustil prorusko politiko. Prav tako so večkrat tekli postopki zaradi panslavizma in rusofilije. Tako raziskava cenzurne politike ne odkriva samo odnosa oblasti do političnih konceptov, ampak posredno osvetljuje tudi politično misel ustvarjalcev časopisov. Pri *Slovenskem narodu* gre za močno slovansko zavest in simpatije do Srbije in Rusije.

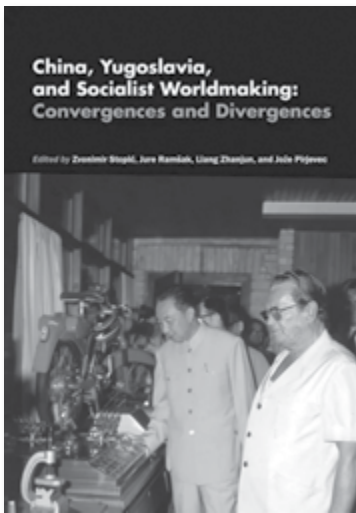
Tretje poglavje knjige obsega obdobje pred veliko vojno (1908–1914). Zakaj avtor ne obravnava obdobja med letoma 1889 in 1908? Zadnja ohranjena zadeva s področja tiskovnih zadev v fondu Deželno sodišče v Ljubljani (SI AS 307) je datirana s koncem leta 1889. Tiskovne zadeve, ki so se ohranile v fondu Državno tožilstvo v Ljubljani (SI AS 351), pokrivajo obdobje 1908–1914. Gre za turbulentno obdobje mednarodnih kriz (aneksijska kriza, spori s Srbijo, balkanske vojne itd.) in notranjih političnih kriz (Badenijeve naredbe, septembrski dogodki ipd.), čeprav je okvir habsburškega imperija kljub temu zagotavljal družbeno stabilnost in mobilnost. Protinemške demonstracije (po demonstracijah v Ljubljani sta 20. septembra 1908 pod streli vojakov 27. pešpolka padli tudi dve žrtvi) so poskrbele za celo serijo zaplemb slovenskih časopisov. Oblasti so na primer plenile tudi posebne spominske medalje z napisom »20. 9. 1908«, ki so jih razdeljevali slovenski patrioti. Posebno pozornost je avtor namenil nadzoru nad urednikom *Slovenskega naroda* Rastom Pustoslemškom. Pustoslemšek je bival v Beogradu in tam stopil v stik s srbskimi političnimi krogi, zato je bil oblastem še posebej sumljiv. Poleg tega je pisal in urednikoval s prosrbskimi in proruskimi simpatijami. Poglavje zaključujejo zaplembe časopisov po atentatu na Franca Ferdinanda. Kmalu pa se je razvnel liberalno-klerikalni časnikarski spopad na temo, kdo je izdajalec, ki ga je ljubljansko pravosodje skušalo brzdati z zaplembami. V obdobju 1908–1914 je pričela izhajati cela vrsta časopisov, ki jih v prejšnjem obdobju ne zasledimo. Z vidika tiskovnih zadev so pomembni: nova liberalna časopisa *Jutro* in *Dan* ter socialdemokratska *Zarja*.

Deskriptivni in analitični del knjige dopolnjujeta seznam tiskovnih zadev Deželnega sodišča v Ljubljani (1873–1889) in seznam tiskovnih zadev za obdobje 1908–1914, ki obsegata skoraj polovico monografije. Znanstvena monografija *Tiskovna svoboda v kreppljih ljubljanske justice* dr. Dragana Matića je obsežno zgodovinopisno delo, ki osvetljuje pomembno tematiko, in to ne samo v okviru slovenske akademske historiografije, ampak tudi transnacionalnega zgodovinopisja poznega habsburškega obdobja.

Marko Zajc

Zvonimir Stopić, Jure Ramšak, Liang Zhanjun in Jože Pirjevec, China, Yugoslavia, and Socialist Worldmaking: Convergences and Divergences.

Koper: Science and Research Centre, Annales ZRS, 2023, 373 str.

V letošnjem letu je Ljudska republika Kitajska praznovala deseto obletnico pobude pasu in poti, po dveh desetletjih je zaključila obdobje financiranja velikih infrastrukturnih projektov na afriškem kontinentu, o možnostih dodatnih premikov v prihodnjih kitajskih zunanjepolitičnih strategijah pa dajejo slutiti poročila o vztrajnem ohlajanju drugega največjega svetovnega gospodarstva. Zbornik, ki Kitajsko postavi v hladnovojni kontekst njenih interakcij z Jugoslavijo in poleg bilateralnih odnosov med obema socialističnima državama obravnava tudi njun angažma v deželah globalnega juga, zato predstavlja relevantno in hkrati zanimivo branje. Dvanajst znanstvenih prispevkov petih avtorjev s kitajskih raziskovalnih institucij ter sedmih avtorjev in avtoric iz akademskega prostora nekdanje Jugoslavije je rezultat bilateralnega projekta med Univerzo v Pekingu in Znanstveno raziskovalnim središčem Koper. Prispevki s pomočjo različnih pristopov med drugim pokažejo, da sta Jugoslavija in Kitajska, kljub ogromni razliki v velikosti in številčnosti prebivalstva, enakovredno tekmovali za prevlado lastnega ideološkega modela v družbenopolitičnih in gospodarskih razvojnih procesih globalnega juga ter da je Jugoslavija Kitajski v določenem trenutku predstavljala pomemben navdih za implementacijo tržnega gospodarstva v lasten socialistični kontekst. Zbornik tako poudari, da je za razumevanje kompleksnosti druge polovice 20. stoletja treba upoštevati delovanje